

Stakliškių valsčiaus gyvenamųjų vietų vardų kilmė ir daryba

Marija Razmukaitė

Lietuvių kalbos institutas

Lietuvos gyvenamųjų vietų vardai lokaliu aspektu pradėti vertinti tik „Vermės“ bei kitoms leidykloms ėmus tirti atskirus Lietuvos valsčius, jų istoriją, kultūrą ir pan. Tad kilmės ir darybos požiūriu autorės yra aptarti Gervėčių apylinkių, Klaipėdos krašto bei Mažosios Lietuvos, Kūpiškio, Obelių ir Kriaunų apylinkių, Daugųvenės krašto, Lėgumų, Raguvės, Veliuonės, Serėdžiaus, Kvėdarnos ir Šilalės apylinkių, Seinų ir Suvėlkų valsčių gyvenamųjų vietų vardai. Tokie tyrimai, jų duomenys yra reikšmingi tipologiniu aspektu, nes juose išryškunami vienokie ar kitokie gyvenamųjų vietų vardų struktūros bruožai.

Stakliškių apylinkių gyvenamųjų vietų vardai dar nėra tyrinėti; A. Vanago tėra išnaginėta *Stakliškių* miestelio vardo kilmė.

Prienų rajono miestelio ir buvusio valsčiaus centro vardas *Stakliškės* greičiausiai yra pakitęs kontrakcijos būdu iš **Stakeliškės*. Tai rodo istorijos šaltinių duomenys, kur šis vietovardis fiksuojamas *stakel-* šaknies: *Staghelisken* (1375 m.), *Stakelisken* (1385 m.) ir pan. Tad visai įmanoma, kad jis yra atsiradęs iš asmens vardų *Stakėlis* ar *Stakėlė*, *Stakėlius*¹, kurie ir dabar tebefunkcionuoja mūsų vardyne. Asmenvardinę šio oikonimo kilmę patvirtina ir priesaga *-iškės*, kuri paprastai šiose apylinkėse vartojama vėdinams iš asmenvardžių sudaryti.

Kiti šio buvusio valsčiaus gyvenamųjų vietų vardai, kurių čia fiksuota 85², yra įvairios kilmės ir darybos. Dalis jų yra kilę iš asmenvardžių (vardų, pavardžių ar pravardžių) arba bendrinių asmenų pavadinimų. Tai *asmenvardiniai* ir pan. gyvenamųjų vietų vardai, arba oikonimai. Kur kas mažiau yra kilusių iš bendrinių žodžių, t. y. *apeliatyvinių* oikonimų bei *vietovardinių*, kurie yra iš kitų vietų vardų – vandenvardžių, gyvenamųjų vietų vardų.

Pagal darybą šio valsčiaus oikonimų esama *pirminių* ir *antrinių*³. Pirminiai – tai neturintys darybinių požymių, būtent darybos afiksų vardai; antriniai – tai 1) vėdiniai (priesagų, galūnių ar priešdėlių), 2) dūriniai, arba sudurtiniai oikonimai ir 3) sudėtiniai vietų vardai.

I. Asmenvardiniai oikonimai

Tai didžiausia Stakliškių valsčiaus gyvenamųjų vardų grupė, kurioje vyrauja pirminiai oikonimai, šiuo atveju iš pavardžių daugiskaitos susidare, t. y. *pluralia tantum* formų vardai.

1. **Pirminiai.** *Añglininkai* k.: prvd. **Añglininkas*⁴, plg. b. ž. *añglininkas* „kas anglis dega ar jomis verčiasi“⁵; *Baudėjos* dv., k. : **Baudėja*, plg. *baudėjas*, -a „kas baudžia, baudikas“, bet plg. istor. avd.

¹ Dar žr. Vanagas A. *Lietuvos miestų vardai*, Vilnius, 1996, p. 218–220; 2004, p. 197–199.

² Stakliškių buvusio valsčiaus gyvenamųjų vietų vardai išrašyti iš sunormintų gyvenamųjų vietų vardų bylų, sudarytų tarpukario Lietuvoje pagal apskritis ir valsčius ir saugomų Lietuvių kalbos instituto Vardyno skyriuje (Vilnius, P. Vileišio g. 5).

³ Dėl tokio vietų vardų skirstymo žr. Vanago A. *Lietuvos TSR hidronimų daryboje* (Vilnius, 1970) pateiktą hidronimų darybai sudarytą schemą.

⁴ Žvaigždutė prieš žodį rodo, jog to žodžio lytis yra rekonstruota, ji nėra užfiksuota dabartiniuose oficialiuose šaltiniuose.

⁵ Dėl kai kurių retesnių bendrinių žodžių ir jų aiškinimo žr. *Lietuvių kalbos žodynas*, Vilnius, 1941–2002, t. 1–20.

Baudziucia (mot.); *Gančiūnai* k. : **Gančiūnas*, plg. pvd. *Gancėvičius*⁶; *Gineikónys* k. : **Gineikonis*, plg. pvd. *Gineikà, Gineikis*; *Jaunióny* k. : **Jaunionis*, plg. pvd. *Jaūnius, Jauneikà*; *Kielionys* k. : **Kielionis*, plg. pvd. *Kielė, Kiėlius*; *Krusnėkai* vs. : **Krusnėkas*, plg. b. ž. *krūsna*, -à „vikrus“; *Masiai* k. : pvd. *Masjys*; *Medžióny* k. : pvd. *Medžiónis*, dar plg. b. ž. *medžiōnė* „medžioklė“ (< *mėdžias* „miškas, giria, medė“); *Pikelionys* k. : **Pikelionis*, plg. pvd. *Pikelis, Pikeliuonas*; *Pópsys* k. : **Popsis*, plg. pvd. *Papšà, Papšjys*, b. ž. *papsà* „kas papsi, burba, bambeklis“; *Pramiėžiai* k. : **Pramiežis* ar pan., plg. istor. avd. *Pramiŕjatis*; *Sapatkos* vs. (išn.) : pvd. *Sapatkà*; *Teróydai* k. : pvd. *Teŕoydas, Teŕoydjs*; *Trečióny* k. : **Trečionis*, plg. istor. avd. *Trecionis, Tracionis*; *Ūnkonys* k. : **Unkonis* ar **Ankonis*, plg. pvd. *Ankjs, Ankis*, istor. avd. *Унковскиū*; *Výdžionys* k. : **Vydžionis*, plg. pvd. *Výdžius, Vidžiūnas*; *Vilkininkai* k. : pvd. **Vilkininkas* arba b. ž. *vilkininkas* „vilkų medžiotojas“; *Vyšniūnai* k. : **Vyšniūnas*, plg. pvd. *Vyšniáuskas*; *Želkūnai* k. : **Želkūnas*, plg. pvd. *Želkėvičius*.

2. Antriniai. 2. 1. Priesagų vediniai:

-auka⁷. *Čes-auka* k. (išn.) : pvd. *Čėsas, Čėsjys*;

-avà⁸. *Arman-avà* k. : **Armanas*, plg. pvd. *Ármonas, Aŕmonas*; *Kazimier-avà* k. : v. *Kazimieras*; *Martin-ava* vs. (išn.) : v., pvd. *Mártinas*; *Paulin-avà* k. : v. *Paulinà, Paulinas*, pvd. *Páulinas*; *Sen-iaavà* k. : **Senius* ar pan., plg. istor. avd. *Senaytis, Senalis*;

-ina⁹. *Jogal-inà* dv., plg. avd. *Jógela*;

-iškės. *Bagdōn-iškės* k. : pvd. *Bagdōnas*; *Bark-iškės* vs. (išn.) : pvd. *Baŕkus, Barkys*; *Druskel-iškės* k. : **Druskelis*, plg. pvd. *Druskis*; *Griř-iškės* (buv. *Agriřiškės*) k. : **Gripas, *Gripys*, plg. v. *Agriřinà*; *Jarmāl-iškės* k. : pvd. *Jaŕmalas, Jarmalà*; *Krasaū-řiškės* (< **Krasaūsk-iškės*) k. : pvd. *Krasaūskas*; *Kriřtāp-iškės* k. : v., pvd. *Kriřtapas*; *Kvėdar-iškės* k. : pvd. *Kvėdaras*; *Laibūt-iškės* k. : **Laibutis*, plg. pvd. *Láiba, Laibinis*; *Noreik-iškės* k. : pvd. *Noreikis, Noreikà*; *Padriėž-iškės* k. : **Padriėžas*, plg. pvd. *Padriėzas*; *Rūd-iškės* k. : pvd. *Rūdis, Rūdjs*; *Sprain-iškės* vs. (išn.) : pvd. *Sprainjys*; *Stanūl-iškės* k. : pvd. *Stanūlis*; *Sudvār-iškės* (? < **Sudvajiškės*), plg. pvd. *Sūdvajus*.

3. **Dūriniai**. *Gáil-ia-kiemis* k. : pvd. *Gáilis, Gaĩlis, Gaĩlius* ir b. ž. *kiėmas*; *Konstantin-o-polis*¹⁰ k. (išn.) : v. *Konstantinas* ir b. ž. **polis* (< gr. *πολις* „miestas“).

II. Apeliatyviniai oikonimai

1. **Pirminiai**. *Ažuolijà* k. : *ažuolijà* „ažuolynas“; *Giráitės* vs. : *giráitės, giráitė* „miškelis“; *Júodžemiai* vs. : *júodžemis* „juodos, derlingos žemės“; *Kálnai* k. : *kálnai, kálnas*; *Kamárka* vs. : sl. *kamárka* „mažas kambarėlis“; *Márgai* k. : *márgai, márgas* „žemės matas“; *Melnytėlė* vs. : *melnytėlė*, plg. sl. *mėlnyčia* „malūnas“; *Molijà* vs. : *molijà* „molynas“; *Paežerė* vs. : *paežerė* „vieta palei ežerą“; *Pakrovaĩ* k. : ? *pakrōvai* „laidotuvės, pakasynos“; *Pamiškė* 2 k. : *pamiškė*; *Šilėlis* k. (buv. *Borkų* viensėdis) : *šilėlis*; *Šlėnės* vs. : *šlėnės, šlėnė* „molio dirva; dumbblas, purvynas“; *Trakai* vs. (išn.) : *trakai, trākas* „aukšta sausa pieva, apaugusi retais krūmais bei medžiais“; *Vispà* vs. : lenk. *wyspa* „sala“.

2. Antriniai.

2. 1. Yra vienas dūrinys, arba sudurtinis oikonimas – *Pūčk-a-raistis* vs. (išn.) : sl. *pūčkà* „pasturgalis; dėžutė“ ir *raistas*.

⁶ Dėl pavardžių žr. *Lietuvių pavardžių žodynas*, Vilnius, 1985, t. 1; 1989, t. 2; dėl vardų – *Kuzavinis K., Savukynas B. Lietuvių vardų kilmės žodynas*, Vilnius, 2004.

⁷ Slaviškos kilmės priesaga.

⁸ Slaviškos kilmės priesaga.

⁹ Slaviškos kilmės priesaga.

¹⁰ Vietovardis gali būti ir ne sudurtinis, o perkeltinis iš senosios Bizantijos sostinės vardo *Konstantinòpolis*.

2. 2. Vienas sudėtinis oikonimas – *Jogalinos Kálnai* vs. (išn.) : *Jogalinà* dv. ir b. ž. *kálnai, kálnas*.

III. Vietovardiniai oikonimai

1. *Iš vandenvardžių* (upių, ežerų vardų):

1. 1. *Pirminis* – *Sutrūkas* k. : *Sutrūkas*¹¹ (Auk) ež.

1. 2. *Vediniai*: 1) *galūnės* vedinys – *Tauriekos* k. : *Tauriekà* (Stk) up.; 2) *priesagų* vediniai:

-*elė*. *Guost-ēlė* k. : *Gúostė, Guostė* up. (Stk), plg. ež. *Guostūs* (Auk);

-*ininkai*. *Alš-iniñkai* k. : *Alšià, Alšė* up. (Stk); *Vir̃k-ininkai* k. : *Vir̃kiūs* up. (Stk);

-(*i*)*onys*. *Liel-iónys* k. : *Liēlius* ež. (Stk); *Verd-ónys* vs. (išn.) : **Verdus, *Verdys* ar pan., plg. *Vérd-upis* up. (Jz).

1. 2. 1. Priešdėlio *pa-* vedinys: *Pa-zélvė* k. : *Zélvė* up. (Vvs), dar plg. *Zélvė* k. (Vvs).

2. *Iš kitų oikonimų*. 2. 1. Tai mažybinių priesagų *-el-*, *-él-* vediniai: *Trak-ēliai* k. : *Trakai* vs. (išn.); *Pramiež-ēliai* vs. : *Pramiežiai* k. (išn.). 2. 2. Yra ir keli perkeltiniai oikonimai, matyt, atsiradę dėl slaviškų vietų vardų poveikio:

Nava-pòlis k., plg. sl. *novy* ir **polis* (< gr. πολις); *Dobrovòlė* vs., plg. lenk. vv. *Dobra Wola*¹².

IV. Neaiškūs oikonimai

Tai oikonimai, kurių kilmė ir daryba nėra aiškios arba kuriuos galima paaiškinti keleriopai:

Akuškónys k. – galbūt pakitusi lytis iš **Aniškonys*, plg. 1923 m. *Aniškonio*¹³ vs. – greičiausiai iš avd. **Aniškonis*, plg. pvd. *Aniška, Aniškėvičius*;

Būdos k. – plg. pvd. *Būdà* ir b. ž. *būdà* „palapinė, pastogė, namelis (sargo, piemens ar kt.)“;

Greikónys k. – greičiausiai asmenvardinės kilmės iš **Greikonis* ar pan.;

Karklín-iškės k. – gali būti priesagos *-išk-* vedinys iš pvd. *Karklinis*, bet seniau fiksuota forma *Karklín-iškės* leistų ši oikonimą sieti su b. ž. *karklīnas*;

Kvietk-inė k. – gali būti priesagos *-inė* vedinys iš pvd. *Kvietkà, Kviētkus*, tačiau įmanoma sieti ir su sl. *kvietkà, kviētkas* „gėlė, žolynas“;

Lepelióny k. – greičiausiai iš avd. **Lepelionis*, nors toks asmenvardis nėra fiksuotas;

Malinavà k. – gali būti slaviškos priesagos vedinys iš pvd. *Malinà*, tačiau gali būti ir perkeltinis arba visai slaviškas vietovardis;

Pieštuvėnai dv., k. – kilmė ir daryba neaiški;

Riešut-inė vs. – galbūt priesagos *-inė* vedinys iš pvd. *Riešuta*, nors gali būti ir iš b. ž. *riešutas*;

Žiupà vs. (išn.) – kilmė neaiški.

VI. Baigiamosios pastabos ir išvados

1. Atliktų tyrimų bei lentelės duomenys rodo asmenvardinės kilmės vietovardžių persvarą (~62%); apeliatyvinės kilmės gyvenamųjų vietų vardų nustatyta ketvirtadalis (~25%).

2. Pagal darybą Stakliškių apylinkėse pirmauja priesaginiai dariniai (~35%); pirminių darinių čia fiksuota apie 25%.

¹¹ Dėl ežerų bei upių vardų žr. *Lietuvos TSR upių ir ežerų vardynas*, Vilnius, 1963.

¹² Žr. *Nazwy geograficzne Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa–Wrocław, 1991, p. 184.

¹³ Žr. *Lietuvos apgyventos vietos*, Kaunas, 1925, p. 20.

Baigiant reikėtų pastebėti, kad Stakliškių valsčiaus apeliatyvinių oikonimų (kaip ir Jiezno valsčiaus) yra palyginti ne tiek jau mažai. Tai rodytų, jog Stakliškių valsčiaus oikonimijoje yra išlikę archajiškesnių sistemos bruožų nei, sakysim, šiaurės ar vidurio Lietuvos (pvz., Baisogalos valsčiaus ir Jōniškio krašto) oikonimijoje, kur didele persvara vyrauja asmenvardinės kilmės daugiskaitiniai oikonimai.

Eil. Nr.	Oikonimai pagal kilmę	Oikonimai pagal darybą						Iš viso	
		Pirminiai	<i>Pluralia tantum</i> formų	Antriniai			Sudėtiniai		
				Vediniai		Dūriniai			
				Galūnių	Priesagų				Priešdėlių
1.	Asmenvardiniai		21		23	2		46	
2.	Apeliatyviniai	15				1	1	17	
3.	Vietovardiniai:								
	1) iš vandenvardžių	1			4		1	6	
	2) iš kitų oikonimų	2			2			4	
4.	Neaiškūs							10	
								83	
	Iš viso:	18	21	-	29	1	3	1	73

Sutrumpinimai

Auk – Aukštadvaris
avd. – asmenvardis
buv. – buvęs
b. ž. – bendrinis žodis
dv. – dvaras
ež. – ežeras
gr. – graikų kalba
istor. – istorinis
išn. – išnykęs
Jz – Jieznas
k. – kaimas
lenk. – lenkų kalba

mot. – moteriškos giminės forma
plg. – palygink
prvd. – pravardė
pvd. – pavardė
sl. – slavizmas
Stk – Stakliškės
up. – upė
v. – vardas
vs. – viensėdis
vv. – vietovardis
Vvs – Vievis

Straipsnio rankraštis gautas 2006 04 20, serijos „Lietuvos valsčiai“ Mokslo darbų komisijos įvertintas 2008 01 20, skelbti parengtas 2008 10 08.

Straipsnis numatomas spausdinti „Lietuvos valsčių“ serijos monografijoje „Jieznas. Stakliškės“ (vyr. redaktorius ir sudarytojas Juozas Pugačiauskas).

Straipsnio kalbos redaktorius Kazys Morkūnas, korektorė Rasa Kašėtienė, anglų k. redaktorius, vertėjas Aloyzas Pranas Knabikas.

Straipsnio priedai, skelbiami atskirai – specializuotuose skyriuose:

1. Straipsnio santrauka ir jos vertimas į anglų kalbą.
2. Žinios apie autorių.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2008 10 10, svetainėje www.llt.lt nuolat skelbiamas nuo 2008 10 13.

© Skelbiant ar bet koku būdu panaudojant bet kurį svetainės www.llt.lt tekstą ar jo dalį kartu su juo privaloma skelbti interneto svetainės „Lietuvos lokaliniai tyrimai. www.llt.lt“ visą nesutrumpintą pavadinimą, straipsnio autorių, straipsnio pavadinimą, „Lietuvos valsčių“ serijos ir monografijos, kuriai straipsnis parašytas, pavadinimus bei straipsnio paskelbimo svetainėje www.llt.lt datą.